

De dierentuin van Calorama

In het laatste kwart van de 20e eeuw zijn prachtige tuinsieraden van buitenplaats Calorama door vandalisme zwaar beschadigd of zelfs verloren gegaan. Maar nu zijn de theekoepel, de duiventil en de oorspronkelijke brug weer in de eeuwen oude glorie hersteld. Een korte geschiedenis van een rijksmonument waar ooit vogels werden gehouden.

Tekst: Ronald van Immerseel

Midden in Noordwijk, aan alle kanten omgeven door bebouwing, ligt een verborgen parel: de buitenplaats Calorama. De buitenplaats is in de 17e eeuw gesticht als kruidenkwekerij met kwekerswoning. De toplaag van de geestgronden werd hierbij afgegraven en terzijde op wallen gelegd. Tussen de beplante wallen ontstond een structuur van windluwe tuinkamers met een microklimaat dat destijds uitermate geschikt was voor de kruidenteelt en tegenwoordig voor de grote diversiteit aan stinzenplanten zorgt.

Theekoepel interieur

Van kruidenkwekerij naar buitenplaats

In 1841 werd de kruidenkwekerij na 300 jaar 'herbestemd' tot buitenplaats. Het huis werd vergroot en verfraaid tot het huidige landhuis. De kruidenkwekerij transformeerde tot een parkaanleg in landschapsstijl. Bijzonder is dat de kenmerkende hoge houtwallen in het park nog steeds herinneren aan het eeuwenlang gebruik als kruidenkwekerij. De hoogtevverschillen vormen ook een aantrekkelijk onderdeel van de rondwandeling.

In 2015 overleed de laatste particuliere eigenaar H.M.-baron Taets van Amerongen van Renswoude, wiens familie sinds 1848 de buitenplaats bezat. Voor zijn dood bracht hij zijn geliefde Calorama onder in de stichting Calorama-Everwijn-Taets van Amerongen. De erfplater gaf de stichting als taak zijn nalatenschap te beheren en de buitenplaats in stand te houden.

Exoten

Beeldbepalend onderdeel van de circa 5 hectare grote als rijksmonument beschermde tuin- en parkaanleg is de menagerietuin. Menagerieën zijn kleine dierentuinen die op 17e- en 18e-eeuwse buitenplaatsen al veelvuldig worden aangetroffen. In de menagerieën hield men vooral exotische dieren die door de schepen van de VOC en de WIC mee naar huis werden gebracht. Op afbeeldingen van menagerieën uit de 17e en 18e eeuw zijn onder andere diverse soorten apen, papegaaien, kaketoetsen en andere exotische vogels afgebeeld. In een enkel geval, zoals de stadhouderlijke familie, was de menagerie zelfs voorzien van olifanten.

Duiventil

Midden in de parkaanleg ligt de menagerietuin op een door een ronde vijver omgeven eiland. Deze 'dierentuin' stamt uit 1841. In oorsprong bestond deze uit een duiventil met om de voet van de til een ronde voliëre. De voliëre op het eiland sloot aan op de achzijdige onderbouw van de duiventil waardoor er acht taartpuntvormige compartimenten voor verschillende vogelsoorten beschikbaar waren. De gesloten onderbouw van de duiventil fungeerde als nachthok voor de voliërevogels.

De ronde vijver was het terrein voor de watervogels. Om de watervogels in de menagerie te houden en anderzijds vossen, honden, katten etc. buiten de menagerie te houden was de ronde vijver aan de buitenzijde afgesloten met een dichte haag. Ook de vormgeving van de brug met een hek aan weerszijden op de brug en zijwangen op het eiland diende dit doel. Een soortgelijk voliëremodel wordt door Cijssbert van Laar al afgebeeld in zijn tussen 1802 en 1809 verschenen Magazijn van Tuin-Sieraaden, Mogelijk diende het Magazijn als voor-

beeld voor Calorama – in de huisbibliotheek bevindt zich een exemplaar. Plaat CLIV toont "Een zeshoekig menagerie-huis in de gedaante van een Turksche moskee". Calorama heeft echter geen exotisch gebedshuis maar een duiventil als menageriehuis. Voorbeelden van een gecombineerde voliëre met duiventil zijn zeldzaam. De enige andere voorbeelden van een dergelijke combinatie zijn in de Franstalige literatuur uit het laatste kwart van de 19e eeuw gevonden zoals de door Edouard André in zijn *L'Art des jardins* (1879) afgebeelde voliëre voor zangvogels met duiventil en de door Victor la Perre de Roo in 1883 afgebeelde gecombineerde faisanterie met duiventil aan de Rue Malakoff in Parijs. Het exemplaar op Calorama is met zijn bouw in 1841 een erg vroeg voorbeeld van een dergelijke folly.

Vandalisme

In het laatste kwart van de 20e eeuw zijn veel elementen van Calorama door vandalisme zwaar beschadigd of zelfs verloren gegaan. Probleem was dat er geen afdoende afschei-

Panorama-Caloramafoto:
Barteld W. de Jong, 2019

ook dat de 'oorspronkelijke' brug verschillende gedaantes heeft gekend.

Als streefbeeld voor de nieuwe brug is gekozen voor een interpretatie van de brug, zoals deels zichtbaar is op een foto uit 1919. De keuze komt voort uit esthetische en functionele aspecten. De uitstraling van deze brug past van alle gedaantes het best binnen de restauratiefilosofie op Calorama. Op basis hiervan is door Stichting In Arcadië een ontwerp en technische tekening gemaakt. De brug is in de zomer van 2021 in onderdelen vervaardigd. In december 2021 is de brug geplaatst en afgemonteerd als sluitstuk van het parkherstel.

Wel of geen dieren?

Momenteel wordt de menagerie niet bewoond door dieren. De vraag is ook of dit in de toekomst wel gaat gebeuren. Los van vogelgriep, dierenwelzijn en wetgeving vraagt de verzorging een behoorlijke en dagelijks terugkerende verantwoordelijkheid en aandacht. Halsbandparkieten vliegen er op Calorama volop rond. In de 19e eeuw zouden die niet misstaan hebben in de voliëre, maar tegenwoordig zijn het doorgewinterde exoten die waarschijnlijk gelukkiger zijn in vrijheid.

Het project is gerealiseerd met financiële bijdragen van de Provincie Zuid-Holland, Stichting Calorama-Everwijn-Taets van Amerongen en particuliere donaties. •

Stinzenbeplanting op het Jeroensveld naast de menagerietuin

BEROEMDE MENAGERIEËN

Een menagerie is een verzameling inheemse en/of uitheemse wilde dieren. De naam geldt zowel voor de verzameling dieren als voor de plek waar dieren zijn ondergebracht. De menagerie wint in de 17e eeuw aan populariteit op de Nederlandse buitenplaatsen door de overzeese handel via de VOC en WIC. Exotische dieren werden op de retourschepen meegenomen en belandden zo op de buitenplaatsen van de adel, kooplieden en regenten. In de 19e eeuw, als de exotische dieren steeds 'gewoner' worden, nemen de zoölogische instituten met bijbehorende dierentuinen en hun wetenschappelijke benadering het stokje van de buitenplaatsbezitters over.

In de 18e eeuw genoten de menagerieën hun grootste populariteit. Hoe exclusiever de dieren hoe groter het aanzien van de eigenaar. In de menagerieën van de Oranjes op het Kleine Loo bij Voorburg en later op het Loo bij Apeldoorn waren naast heuse olifanten, een orang-oetan en een wrattenzwijn te bewonderen. Voor de meeste buitenplaats eigenaren was een menagerie met bijzondere kleurrijke vogels zoals kaketoets, papegaaien, goudfazanten en mandarijneenden al exotisch en kostbaar genoeg. Beroemde menagerieën in de 18e eeuw waren naast de genoemde exemplaren op Het Loo en Het Kleine Loo de menagerie van de buitenplaatsen Huis te Manpad (Heemstede), Beeckestijn (Velsen), Oosterbeek (Den Haag) en Toornvliet (Koudekerke).